
“KRŠĆANSKI FEMINIZAM” U NAUKU PAPE IVANA PAVLA II.

Veronika Reljac, Rijeka

Teologija u Rijeci
Područni studij Katoličkog bogoslovnog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu
vreljac@rijeka.kbf.hr

UDK: 23/28 : 316.66-055.2
261.627
262.13. Iohannes Paulus II
Pregledni znanstveni rad
Primljeno 3/2013.

Sažetak

*Autorica nastoji u članku u dva koraka pristupiti promišljanju teme o dostojanstvu i pozivu žene u nauku Ivana Pavla II., stavljajući poseban naglasak na apostolsko pismo *Mulieris dignitatem* (1989.) i dokument *Pismo pape Ivana Pavla II. ženama* (1995.). U prvom koraku, koji nosi naslov *Antropološki pogled na ženu u nauku pape Ivana Pavla II.* kreće od novog promišljanja teologije stvaranja i novog feminizma – “kršćanskog feminizma”, kako bi došla do Marije, kao modela savršene žene, i Krista, modela savršenog odnosa prema ženama. Na osnovi rečenoga zaustavlja se na pozivu žene, bilo kao majke, bilo kao djevice. Upravo su majčinstvo i djevičanstvo dvije dimenzije poziva žene koje na poseban način naglašava apostolsko pismo *Mulieris dignitatem*. U drugom se koraku ide za time da se sagledaju novi etički horizonti koje otvaraju Papina promišljanja lika žene. Za Papu žena je “ženski genij” kojemu je povjeren čovjek i čovječanstvo. Ona je ta koja odgaja i čuva život i temeljne životne vrijednosti.*

Ključne riječi: Ivan Pavao II., žena i muškarac, dostojanstvo, odnos, zajedništvo, feminizam.

UVOD

Tijekom cijeloga svojeg mandata papa Ivan Pavao II. vršio je službu pape gledajući i vrednujući cjelokupnu društvenu, političku i kulturnu stvarnost pod moralno-etičkim vidom. Njegova prva, programska enciklika iz 1979. godine *Redemptor hominis* u središtu svojeg promišljanja ima čovjeka, čovjeka koji je neprotumačiv bez Krista i koji svoje ispunjenje ima u Kristu. U toj enciklici papa Ivan Pavao II. postavlja pitanje čini li napredak čovječanstva život čovjekov čovječnijim, humanijim. Takav način propitivanja i vrednovanja sve stvarnosti uvijek u odnosu na

čovjeka i uvijek prema čovjeku zapravo je hermeneutički ključ kojim treba vrednovati sve Papino djelovanje, pisanu riječ i govor.¹

U središtu je njegova personalistička perspektiva i osoba kao središnja i temeljna vrijednost. Sve dimenzije čovjeka vrijedne su samo ukoliko pomažu čovjeku da bude više čovjek, humaniji, potpuniji. Njegov govor ne zaustavlja se samo na prokazivanju nepravdi i zla u svijetu već uvijek nastoji dati i ponuditi neke konkretne odgovore.

Ivan Pavao II. na originalan i neponovljiv, nov i smion način redefinira pogled na ženu i njezino dostojanstvo. Njegovo učenje o ženi moguće je razdvojiti na dvije međusobno povezane razine: "na razinu njegovih filozofsko-teoloških postavka o dostojanstvu i pozivu žene i na razinu njegovih socijalno-etičkih izjava o društvenoj zbilji žena."²

Ono što je Ivan XXIII. započeo u svojoj enciklici *Pacem in terris*, skrenuvši pozornost na dostojanstvo žene, nastavio je papa Pavao VI., a usavršio papa Ivan Pavao II.³ Nakon višestoljetnog "zaborava" žene on je naznačio jednakost muškarca i žene u stvaranju. Svojim originalnim idejama, ponajprije izrečenima u apostolskom pismu *Mulieris dignitatem*,⁴ a nadahnutima Drugim vatikanskim koncilom, dao je zamaha novom promišljanju uloge i zasluge žene za čovječanstvo. Utjecao je na feminizam, antropologiju, etiku, bioetiku i spolni moral.

Apostolsko pismo *Mulieris dignitatem* naišlo je na dvojne reakcije: od oduševljenja, pohvala, potpunog prihvaćanja onoga što je u njemu napisano,⁵ do kritika i razočaranja.⁶

¹ Usp. Ivan Pavao II., *Redemptor hominis*, *Otkupitelj čovjeka*, br. 14, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980., dokumenti 56.

² Rebeka Anić, *Filozofsko-teološke postavke Ivana Pavla II. o dostojanstvu i pozivu žene*, u: Ines Sabotić, Željko Tanjić, Gordana Črpić (ur.), Ivan Pavao II. Poslanje i djelovanje, Zbornik radova sa simpozija održanog u Zagrebu 24. lipnja 2005. godine, Zagreb, 2007., 149.

³ Usp. Nikola Dogan, *Žena u crkvenim dokumentima do Ivana Pavla II.*, u: Bogoslovska smotra 60 (1990.), 3-4, 229-245.

⁴ Ivan Pavao II., *Mulieris dignitatem*, apostolsko pismo o dostojanstvu i pozivu žene prigodom marijanske godine, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1989., dokumenti 91 (dalje u tekstu: MD).

⁵ Usp. Ema Vesely, *Mulieris dignitatem - prikaz, odjeci i značenje*, u: *Obnovljeni život*, 44 (1989.), 1. 45-57; Ivan Fuček, *Mulieris dignitatem – teološki naglasci*, u: *Obnovljeni život*, 44 (1989.), 1. 58-66.

⁶ Usp. Anna-Maria Gruenfelder, *Mulieris dignitatem - Dokument koji stvara dvojbe*, u: *Obnovljeni život*, 44 (1989.), 2, 294; Anna-Maria Gruenfelder, *Biti*

U ovom radu iznijet ćemo samo neke značajnije činjenice i neke naglaske, bez pretenzije na cjelovitost i zaokruženost, koja na kraju krajeva nije ni moguća.

1. ANTROPOLOŠKI POGLED NA ŽENU U NAUKU PAPE IVANA PAVLA II.

Učenje Ivana Pavla II. o dostojanstvu i pozivu žene koje je kao u jezgri sadržano u *Mulieris dignitatem* nije, međutim, "moguće razumjeti bez poznavanja Papine, kako je sam naziva, 'cjelovite antropologije' izložene na generalnim audijencijama srijedom održanim od 1979. do 1981. godine".⁷ Ovu se, pak, Papinu cjelovitu antropologiju ne može pravo razumjeti "bez filozofske antropologije Karola Wojtyle na koju se nadovezuje njegova teološka antropologija, što upućuje na zaključak da je *Mulieris dignitatem* plod prethodnih Papinih filozofsko-teoloških antropoloških promišljanja te da ta promišljanja valja uzeti u obzir ukoliko se želi pravo razumjeti Papino učenje o ženi".⁸

1.1. Novo promišljanje teologije stvaranja

Velik i nepobitni prinos Ivana Pavla II. u poimanju dostojanstva žene jest njegovo izričito i neupitno učenje da je žena slika Božja.⁹ "Čovjek je osoba: jednako to vrijedi za muškarca kao i za ženu; oboje su stvoreni na sliku i priliku osobnog Boga."¹⁰ Čovjek je bitno biće relacije, odnosa. "Tako stvorenu ženu muškarac odmah prepoznaje kao 'kosti od svojih kostiju, meso od svoga mesa' (usp. Post 2,23) i zbog toga je prozove 'ženom'."¹¹

cjelovita, dobra, lijepa – kritički pokušaj o feminističkoj teologiji, u: Bogoslovska smotra 60 (1990.), 3-4, 222.

⁷ Rebeka Anić, *Filozofsko-teološke postavke Ivana Pavla II. o dostojanstvu i pozivu žene*, 150.

⁸ Isto. Osim *Mulieris dignitatem*, kada se govori o učenju Ivana Pavla II. o ženama, potrebno je uzeti u obzir još neke dokumente i pisma, osobito: apostolsku pobudnicu *Familiaris consortio* (1981.), encikliku *Redemptoris mater* (1987.), apostolsku pobudnicu *Christifideles laici* (1988.), apostolsko pismo *Ordinatio sacerdotalis* (1994.), *Pismo ženama* u povodu svjetske konferencije žena u Peking (1995.).

⁹ Usp. Vjekoslav Bajsić, *Žena kao čovjek*, u: Bogoslovska smotra 60 (1990.), 3-4, 144-154; Rebeka Anić, *Žena – slika Božja*, u: Bogoslovska smotra, 290-301.

¹⁰ MD, br. 6.

¹¹ Isto; usp. Stjepan Kušar, *Muško i žensko stvori ih (Post 1,27)*, u: *Obnovljeni život*, 50 (1990.), 6. 461- 465.

Muškarac i žena su po namisli Stvoritelja dar jedno drugome; dar koji uključuje cijelu osobu, sa svim njezinim kvalitetama, sposobnostima, cjelovitu integralnu osobu.¹² Budući da je stvoren na sliku Boga, čovjek je pozvan da živi zajedništvo uzajamne ljubavi i da tako u svijetu eksplicira, izrazi zajedništvo koje postoji u intimi Presvetoga Trojstva.¹³ Žena je muškarcu dar, "pomoć kao što je on" (Post 2,18): „ali riječ je o specifičnoj pomoći: žena nije pomoć u smislu hebrejskog *ezrah* (pomoć koju čovjek sam sebi može pribaviti), nego u smislu *ezer*... pomoć koju čovjek sam sebi ne može dati ili pribaviti, već je prima od drugoga, u konačnici – od Boga.”¹⁴ Biti drugome pomoć, biti "za drugoga" ono je što Bog od čovjeka – muškarca i žene zahtijeva. Jedino kroz biti "za drugoga" dogodit će se integracija u jedno muškog i ženskog, muža i žene, što je bila nakana Stvoriteljeva. Čovjek ne može sebe pronaći ni ostvariti bez darivanja drugome.¹⁵

Papa, naglašavajući specifičan karakter pomoći žene muškarcu, otklanja bilo kakvu mogućnost da se taj odnos pretvori u odnos gospodarenja. Muškarac je često sklon odnos prema ženi pretvoriti u odnos gospodarenja. No u riječi pomoć ne skriva se podloga utemeljenju poimanja žene kao sluškinje muškarca niti legitimnom proglašenju dominacije i gospodarenja muškarca nad ženom.¹⁶ Katekizam Katoličke Crkve upozorava na takav razoreni sklad i tendenciju muškarca da gospodari, pa kaže: "(...) povezanost muškarca i žene podvrgnuta je napetostima, odnosi će im biti u znaku požude i gospodarenja."¹⁷ Ne uvažavajući tu specifičnost ženine pomoći i njezine bitnosti za cjelovitost osobnosti muškarca, muškarac je sklon ženi pristupiti kao predmetu, stvari koja je neophodna samo ukoliko ima svrhu udovoljiti njegovim potrebama. No na taj način muškarac niječe i

¹² Više o tome vidi u: Đuro Hranić, *Čovjek – slika Božja. Teološka antropologija Ivana Pavla II.*, u: *Diacovensia* 1(1993.), 1, 40-43.

¹³ *Usp. MD*, br. 7.

¹⁴ Stjepan Kušar, *Muško i žensko stvori ih*, u: Katica Knezović (ur.), *Ženom neka se zove*, Filozofsko – teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Zagreb, 1995., 11.

¹⁵ Više o tome vidi u: Rebeka Anić, *Čovjek kao dar u misteriju stvaranja, u govorima Ivana Pavla II. na generalnim audijencijama i u apostolskom pismu *Mulieris dignitatem**, Magistarski rad, Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 1995., 82-83.

¹⁶ *Usp. Rebeka Anić, Filozofsko-teološke postavke Ivana Pavla II. o dostojanstvu i pozivu žene*, 155-156.

¹⁷ *Katekizam Katoličke Crkve*, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 1994., br. 400. (dalje u tekstu: KKC).

samoga sebe. Žena je specifična pomoć jer muškarcu pomaže da ostvari svoje potencijale, žena oplemenjuje muškarca i u njemu potiče i razvija ono najljepše i najplemenitije. "Prema tome žena je isto vrijedna i ima ista prava kao i muškarac. Ona mu je trajna partnerica istog dostojanstva i vrijednosti kao i on."¹⁸ Gazeći dostojanstvo žene, muškarac gazi i svoje dostojanstvo. Jednakost koja slijedi iz dostojanstva obiju osoba omogućuje da muškarac i žena stvore *communio personarum* (zajedništvo osoba).¹⁹ Ovim riječima o jednakosti muškarca i žene kao osoba Papa dotiče ne samo problematiku bračne zajednice na koju ponajprije misli već i sve one situacije u kojima je žena omalovažavana i diskriminirana zato što je žena.²⁰

Odnos muškarca i žene prema nauku Ivana Pavla II. mogao bi se sažeto prikazati na način: "svaki pojedini čovjek, muškarac i žena, slika su Božja, osobe. Biti osoba na sliku Boga koji je Trojstvo, zajedništvo osoba, znači biti u odnosu s drugom osobom".²¹ Ostvariti zajedništvo, poziv je i zadaća čovjeka, muškarca i žene. Muškarac ženi i žena muškarcu ponajprije je pomoć u otkrivanju njihova smisla, zajedništvo "im omogućuje da na neki način sve više i više otkrivaju cjeloviti smisao svoje ljudske naravi i da ga ostvaruju".²²

Tumačeći odnos muškarca i žene na sliku osoba u Bogu, Ivan Pavao II. zastupa njihovu uzajamnost, tj. odnos osobe prema osobi. Oboje su osobe – i muškarac i žena – kao slika Božja obdareni razumom, slobodnom voljom, vladalaštvom, obje su pozvane na odnos međusobnoga darivanja.²³ Njihovo zajedništvo ne nastaje "zato što je jedna osoba više razumna, a druga više osjećajna kako se to tumači u modelu komplementarnosti, dotično, zajedništvo muškarca i žene ne nastaje zbog njihovih manjkavosti, nedostataka, već iz potrebe osobe da se u svojoj cjelovitosti otvori i uđe u zajedništvo s drugom osobom".²⁴

¹⁸ Stjepan Kušar, *Muško i žensko stvori ih*, 11.

¹⁹ Usp. MD, br. 10.

²⁰ Više o tome vidi u: Anna-Maria Gruenfelder, *Feministička teologija ili "smrt patrijarhalnoga Boga?"*, u: Bogoslovska smotra 58 (1988.), 1, 29-59.

²¹ Rebeka Anić, *Filozofsko-teološke postavke Ivana Pavla II. o dostojanstvu i pozivu žene*, 156.

²² MD, br. 7.

²³ Usp. MD, br. 6.

²⁴ Rebeka Anić, *Filozofsko-teološke postavke Ivana Pavla II. o dostojanstvu i pozivu žene*, 156; usp. Rebeka Jadranka Anić, *Više od zadanoga. Žena u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću*, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2003., 18.

Skidajući odgovornost za grijeh sa žene, ali svjestan narušenih odnosa, Papa u točki 10 apostolskog pisma *Mulieris dignitatem* stvara polazište za definiciju jedne nove vrste feminizma, "kršćanskog feminizma". Ema Vesely bilježi kako list "*Corriere della sera* (1. 10. 1988.) smatra da je *Mulieris dignitatem* neka vrsta manifesta i prijedlog za ostvarenje istinskoga kršćanskog feminizma. U dokumentu nije doduše upotrijebljen izraz 'kršćanski feminizam', ali je novinar talijanskog dnevnika nekako doznao da je taj izraz Papa napisao u svojoj prvoj izradi teksta".²⁵ Ovdje se nameće pitanje zašto je Papa ipak odustao od prvotnog naziva "kršćanski feminizam". Potraga za adekvatnim odgovorom svakako bi tražila sustavnu studiju, koju ovdje nećemo moći provesti. Ali ostaje činjenica da je upravo Ivan Pavao II. u svojem apostolskom pismu *Mulieris dignitatem* uspio sakupiti sve ono vrijedno i pozitivno što je Crkva od svojih najranijih vremena mislila i govorila o ženi. Stoga smatram da nije pogrešno ne samo govor pape Ivana Pavla II. nego i sav pozitivan govor Crkve od samih njezinih početaka pa do danas nazvati "kršćanskim feminizmom".

1.2. Novi feminizam²⁶

Ivan Pavao II. apostolskim pismom o dostojanstvu i pozivu žene *Mulieris dignitatem* sa žene skida krivicu prvoga grijeha. Takva kriva slika žene stoljećima je egzistirala u kršćanstvu.²⁷ Izricanjem prave istine o istočnom grijehu ovaj dokument otklanja mogućnost da se krivica zbog istočnoga grijeha usmjeri samo na ženu. Onemogućuje da se na toj krivici pronađe teološko utemeljenje koje bi opravdalo inferiornost i podređenost žene muškarcu. Takvo poimanje žene nije sukladno želji Stvoritelja. Čovjek – muškarac i žena, odgovoran je za pad i grijeh. Papa kaže: "Neovisno o toj 'podjeli uloga' prvi grijeh je grijeh čovjeka, kojeg je Bog stvorio kao muža i ženu."²⁸

²⁵ Ema Vesely, *Mulieris dignitatem - prikaz, odjeci i značenje*, u: *Obnovljeni život*, 44 (1989.), 1. 45-57, ovdje: 48.

²⁶ Više o tome vidi u: Marijo Volarević, *Slika žene u "starom feminizmu" i u novom feminizmu Ivana Pavla II. i Benedikta XVI.*, u: *Obnovljeni život*, 68 (2013.), br. 1, 57-58.

²⁷ Usp. Marijan Valković, *Uloga žene u javnom životu Europske civilizacije*, u: *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 3-4, 194.

²⁸ *MD*, br. 10.

Feminizam krajem osamdesetih u kojima nastaje dokument *Mulieris dignitatem* prelazi iz svoje agresivne faze²⁹ u kojoj je ekstremnim načinima tražio ravnopravnost spolova u jednu "mirniju fazu". "Feminizam 'nove faze' traži za ženu 'pravo da bude žena', da bude različita od muškarca, ali da kao i on ima pravo i mogućnost na samoodređenje i samoostvarenje."³⁰ Ivan Pavao II. upravo je na tom tragu kada kaže: "žena ne smije – u ime oslobođenja od 'gospodarenja' muškarca – upirati se da si usvoji tipična muška obilježja protiv svojih 'ženskih vlastitosti'."³¹ Žena dakle ne smije u borbi za svoja prava postati muškarac. Mogućnosti i potencijali darovani ženi nisu ništa manje ograničeni od onih danih muškarcu, samo su drugačiji. Žena je pozvana prepoznati obdarenost svoga ženskog bića i ostvariti se u okviru onoga što joj je dano.³²

Ivan Pavao II. apelira na muškarca i ženu da prevladaju antagonizme i sukobe koji proizlaze iz egoizma. U tom sukobu oboje su, muškarac i žena, na gubitku. Vraćanjem na početak i na sklad koji je vladao između muškarca i žene možemo osvjetliti ontološko dostojanstvo koje čovjek posjeduje. Tek sa znanjem tko je žena i tko je muškarac, koji su njihovi specifični darovi i njihove mogućnosti, može se uočiti njihova prava vrijednost.

Ovo apostolsko pismo zapravo je Papin odgovor feminističkim zahtjevima, koji su se promijenili i izgubili dobar dio svoje agresivnosti. On s feminizmom dijeli brigu za identitet žene, što je jednako aktualno kao i težnja za ostvarenjem uspostavljene jednakosti.³³ Papa snažno ustaje protiv svake diskriminacije žene i traži promjenu mentaliteta.³⁴

1.3. Marija – model savršene žene

"Marija i žena", "Marija kao model žene" – tema je koja je prije nekoliko desetljeća bila jasna i vrlo česta. Danas više nije tako. Marija je bila "kao čisto ogledalo u kojem su žene mogle prepoznati

²⁹ Usp. Marijo Volarević, *Slika žene u "starom feminizmu" i u novom feminizmu Ivana Pavla II. i Benedikta XVI.*, 54.

³⁰ Ema Vesely, *Mulieris dignitatem - prikaz, odjeci i značenje*, 48. Isto, 49.

³¹ MD, br. 10.

³² Usp. Mihaly Szentmartoni, *Psihologija žene*, u: *Obnovljeni život*, 50 (1990.), 6, 467-478.

³³ Usp. Ema Vesely, *Mulieris dignitatem - prikaz, odjeci i značenje*, 50.

³⁴ Usp. Isto, 49-50.

svoje vlastito idealno lice. Danas se u tom ogledalu mnoge žene više ne prepoznaju".³⁵ Danas su prilike posve drugačije. Žena je "ne samo proširila svoje poglede na život, na kulturu, na profesionalne, socijalne, ekonomske, političke odgovornosti nego je zauzela u društvu mnoga odgovorna mjesta."³⁶ U takvim promijenjenim okolnostima postavlja se pitanje je li moguće da Blažena Djevica Marija i danas bude model i arhetip uzorne žene? Mnogi promišljaju da je to nemoguće jer se vrijeme i poimanje žene suviše promijenilo.³⁷ Patrijarhalno društvo koje je ženu smatralo kućanicom, majkom i onom koja skrbi o obitelji, više nije dominantno.³⁸

Neki suvremeni autori idu i dalje pa tvrde kako je model Marije u službi podjarmljivanja žena, a bit žene vide samo u ulozi majke.³⁹ Dok crkveni nauk Mariju prije svega predstavlja "kao pasivnu-poniznu-poslušnu ženu i takvu je stavlja za uzor ženi, feministička je teologija predstavlja prije svega kao samosvjesnu ženu, uvjerenu u vrijednost svojeg ženstva. Ona se pojavljuje kao kritičko-proročka figura, koja neovisno o mužu u potpunoj slobodi Bogu kaže 'da', odgovorna samo Bogu."⁴⁰

Ivan Pavao II. u apostolskom pismu *Mulieris dignitatem* upozorava kako "žena u njezinom ženskom biću nalazi najuzvišeniji odraz u Djevici i Bogorodici. U njoj se na najsavršeniji i najneposredniji način dogodilo intimno sjedinjenje u poretku ljubavi – koje po ženi ulazi u svijet ljudskih osoba – sjedinjenje s Duhom Svetim".⁴¹ U *Pismu ženama* iz 1995. godine Papa će za Mariju reći: "Crkva vidi u Mariji maksimalan izričaj 'ženskog genija' i u njoj pronalazi izvor nepresušne inspiracije. Marija se je odredila kao 'službenica Gospodnja' (Lk 1,38). Po poslušnosti Božjoj riječi prihvatila je svoj privilegirani poziv, koji je sve samo ne lagan,

³⁵ Rudolf Brajčić, *Marija kao model žene*, u: *Obnovljeni život*, 50 (1990.), 6, 512.

³⁶ Rudolf Brajčić, *Marija kao model žene*, u: Katica Knezović (ur.), *Ženom neka se zove*, Filozofsko – teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Zagreb, 1995., 42.

³⁷ Usp. Anna-Maria Gruenfelder, *Feministička teologija ili "smrt patrijarhalnoga Boga?"*, u: *Bogoslovska smotra* 58 (1988.), 1. 39-43.

³⁸ Više o tome vidi u: Pavao Brajša, *Demistifikacija majčinstva* (1), u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* CXXVII (1999.), 6, 489-497; Pavao Brajša, *Demistifikacija majčinstva* (2), u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* CXXVII (1999.), 7-8, 489-497.

³⁹ Usp. R. Brajčić, *Marija kao model žene*, 43.

⁴⁰ R. Brajčić, *Marija kao model žene*, u: *Obnovljeni život*, 50 (1990.), 6, 514.

⁴¹ *MD*, br. 29.

zaručnice i majke nazaretske obitelji. Stavljajući se u službu Bogu, ona se također stavila u službu ljudima, službu ljubavi.”⁴²

Slijedeći ovakvo pozitivno gledanje Marije kao modela, o njoj se može izreći nekoliko temeljnih tvrdnji. Marija je simbol vječnog ženstva. Marija je simbol samovrednovanja žene. Ona je znak povijesnospasenjskog značenja ženskog roda.⁴³ U potpunom darivanju nalazi se Marijino majčinsko kraljevanje. Kraljevanje je samodarivanje čovjeku. Marija je sebe do kraja dala čovječanstvu, zato uistinu možemo reći: “Njezino kraljevstvo je služenje!”⁴⁴ U tom vidu služenja koje, “ako se čini u slobodi, uzajamnosti i ljubavi izražava istinsko kraljevsko dostojanstvo ljudske osobe, može se također prihvatiti određena različitost uloga, bez nepovoljnih posljedica za ženu, u mjeri u kojoj takva različitost nije proizvoljno nametnuta nego izvire iz posebnosti muškarca i žene”.⁴⁵ Budući da živimo u svijetu u kojem još uvijek velikim dijelom prevladavaju racionalnost i efikasnost, znanstvena, tehnička i materijalna dostignuća, a zanemarena je kultura srca, osjećaja, intuicije, vrijednosti života i svega živoga, očito je da nam je potrebna promjena mentaliteta i ljestvica vrednota, i čini se da su upravo žene pozvane da pridonose tom nužnom zaokretu naše civilizacije, po uzoru na Mariju koja je imala snage i vjere napraviti iskorak iz staroga u novi svijet.

1.4. Krist – model savršenog odnosa prema ženama

Čitajući Evanđelje, lako je uočiti da su žene imale važnu ulogu u Isusovom životu i navještaju Radosne vijesti. Marija, Isusova majka, “ima posebno mjesto u povijesti spasenja i Kristovu poslanju na Zemlji”.⁴⁶ Raznovrsnost i množina Isusovih susreta sa ženama pokazuju važnost koju im On pridaje. Žene susrećemo u svim Isusovim aktivnostima. Isus priznaje ženu kao ravnopravnu sugovornicu i doista je drži jednakom muškarcu.

Isus Krist je i za Ivana Pavla II. pravi promicatelj prava žena. U cijelom “Isusovu naučavanju kao i njegovim postupcima ne

⁴² Ivan Pavao II., *Pismo pape Ivana Pavla II. ženama* (29. 6. 1995.) u: <http://www.injigo.com/documents/pdf> (23. 2. 2013.), br. 10.

⁴³ Usp. Rudolf Brajčić, *Marija kao model žene*, u: *Obnovljeni život*, 50 (1990.), 6, 514.

⁴⁴ Ivan Pavao II., *Pismo pape Ivana Pavla II. ženama*, br. 10.

⁴⁵ Ivan Pavao II., *Pismo pape Ivana Pavla II. ženama*, br. 11.

⁴⁶ Anto Mišić, *Žena u spisima ranokršćanskih pisaca*, u: *Obnovljeni život*, 50 (1990.), 6, 496.

nalazimo ništa u čemu bi se odrazila, za njegovo vrijeme uobičajena diskriminacija žene. Naprotiv, njegove riječi i čini uvijek odražuju poštovanje i čast koja pripada ženi".⁴⁷ Krist, pravi Bog i pravi čovjek, darovao nam se kao uzor u svemu. Tu usmjerenost na Isusovo čovječstvo koje je potpuno, savršeno, egzemplarno i paradigmatično za sve nas, naglašava i Drugi vatikanski koncil. "Otajstvo čovjeka stvarno postaje jasnim jedino u otajstvu utjelovljene riječi."⁴⁸ Krist otkriva čovjeka njemu samome, objavljuje mu njegov poziv, muškarcu i ženi zajedno. Na osnovi njegova odnosa prema ženama možemo učiti o pravom mjestu žene i njezinoj vrijednosti. To će i Ivan Pavao II. na mnogo mjesta na ovaj ili onaj način izreći: žena ima vrijednost zato što je žena.⁴⁹

Isus, premda izaziva sablazan kod svojih suvremenika u raznim situacijama, uvijek iznova potvrđuje identitet i dostojanstvo žene.⁵⁰ To dostojanstvo i njegova potvrda dio su samog Evanđelja. "Krist je onaj koji 'zna što je u čovjeku' (usp. Iv 2,25), u muškarcu i ženi. On pozna dostojanstvo čovjeka, njegovu vrijednost u Božjim očima. On sam, Spasitelj, je konačna potvrda te vrijednosti."⁵¹ Isusov lik, posebno onakav kakvim su ga ocrnali sinoptici, uvijek posebnu osjetljivost gaji prema marginaliziranima, diskriminiranim, tako da privilegirano mjesto u njegovim prispodobama zauzimaju i žene. U apostolskom pismu *Mulieris dignitatem* naglasak je stavljen na nekoliko evanđeoskih zgoda u kojima su žene glavni akteri. Kroz te aspekte ujedno se može uočiti na koje sve načine žena može biti eksploatirana.

Slika ekonomske uvjetovanosti svakako je perikopa o ženi – siromašnoj udovici iz Lukina evanđelja (Lk 21, 1-4). Žena je ekonomski ovisna o muškarcu i nema sigurnosti za vlastitu egzistenciju.⁵² U tadašnjem su društvu i pravnom sustavu udovice bile nerijetko sasvim nezaštićene.⁵³ Svojim ponašanjem Isus ženi

⁴⁷ MD, br. 13.

⁴⁸ Usp. *Gaudium et spes*, br. 22. (Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, Drugi vatikanski koncil. Dokumenti VII. izdanje, popravljeno i dopunjeno, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, veljača 2008., dalje u tekstu GS).

⁴⁹ Usp. MD, br. 30.

⁵⁰ Usp. Azra Ljumanović, *Žene u Isusovu poslanju*, u: *Obnovljeni život*, 50 (1990.), 6, 519-532.

⁵¹ MD, br. 13.

⁵² Više o tome vidi u: Rebeka Anič, *Žena u najstarijim predajama Biblije*, diplomski rad na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, Zagreb, 1986.

⁵³ Usp. MD, br. 13.

iskazuje poštovanje i čast te vraća pogled svojih suvremenika na početak stvaranja i savršenog sklada koji je među stvorenjem vladao, u kojem nije bilo mjesta dominaciji i gospodarenju.

Najeksplicitnije Isusovo zauzimanje za dostojanstvo žene je perikopa o ženi uhvaćenoj u preljubu. Isus ulazi u konkretnu povijesnu situaciju žene koja je opterećena grijehom.⁵⁴ On joj oprašta, ali ide i korak dalje. Oslobađa ženu bludnicu jer iza njezina grijeha stoji muškarac koji joj je oduzeo dostojanstvo. "Žena je ostavljena sama i sa 'svojim grijesima' izložena javnom mišljenju, dok se iza 'njezinog grijeha' krije muškarac koji je grešnik, koji je kriv 'za grijeh drugoga', suodgovoran za nju. ... Kako često ona ostaje napuštena s trudnoćom, ako muškarac; otac djeteta, neće preuzeti za nj odgovornost?"⁵⁵ Upravo ova zgoda prokazuje situacije u kojima je žena ostala objekt užitka i pukog sebičnog iskorištavanja. "Teško je ne prisjetiti se duge i ponižavajuće – često 'zakopane' – povijesti nasilja nad ženama na području seksualnosti. Na pragu trećega tisućljeća ne možemo ostati neosjetljivi i ravnodušni prema ovom fenomenu. ... U ime poštivanja osobe, također ne možemo ne prokazati raširenu hedonističku i trgovinsku kulturu koja promiče sustavno iskorištavanje spolnosti, uvodeći i vrlo mlade djevojke u krugove korupcije i trgovanja njihovim tijelima."⁵⁶

Isus na sućutan i obazriv način ulazi u situaciju žene. Uskrснуće sina jedinca udovice iz Naina najbolji je primjer za to. Isus ima "oko" za osjećaje žene. Nitko ga nije tražio da nešto učini za tu ženu, niti je ona to tražila. On ide prvi, prilazi ženi, ulazi u njezinu egzistenciju i zahvaća je. Žene su za Isusa i primjer kreposti, prisposoba o ženi udovici koja je u hramsku riznicu ubacila sav svoj život (žitak), Isus stavlja kao uzor. Žene su posebno privržene Isusu: kad su se njegovi najbliži razbježali, one mu ostaju vjerne.

Prve, vjerne navjestiteljice Evanđelja postaju žene. "U Isusovo vrijeme ženama nije bilo dopušteno da svjedoče na sudu, jer su ih smatrali nesposobnima za svjedoke i sposobnima samo za prenošenje beskorisnog ogovaranja."⁵⁷ No Isusa takav mentalitet ne zaustavlja, žene posve ravnopravno postaju navjestiteljicama Evanđelja. Marija Magdalena u Ivanovom Evanđelju prva je koja

⁵⁴ Usp. Azra Ljumanović, *Žene u Isusovu poslanju*, u: *Obnovljeni život*, 50 (1990.), 6, 522.

⁵⁵ *MD*, br. 14.

⁵⁶ Ivan Pavao II., *Pismo pape Ivana Pavla II. ženama*, br. 5.

⁵⁷ Stjepan Kušar, *Muško i žensko stvori ih*, 34.

susreće uskrslog Isusa. Ona je "Apostol Apostola", prva je vidjela Isusa i prva o njemu svjedoči. Taj događaj Ivan Pavao II. naziva "krunom" svega što je u Evanđeljima rečeno o ženi.⁵⁸

Žene u Isusovu poslanju zauzimaju sebi vlastito mjesto, posve ravnopravno po dostojanstvu i pozivu onome koje imaju muškarci. Tako žene "imaju udjela u njegovu poslanju kao one koje od njega primaju milost, kao njegove učenice, pomoćnice i suradnice na putu, kao njegovi svjedoci. Kao i muškarci, i žene primaju dar božanske istine i ljubavi bez ograničenja. To ne isključuje njihove osobne vlastitosti nego ih naprotiv, integrira u poredak spasenja i obogaćuje smisao njihova osobnog poziva".⁵⁹

1.5. Majčinstvo i djevičanstvo – dvije dimenzije poziva žene

Nakon objavljivanja *Mulieris dignitatem* nastao je veliki prijepor o Papinu učenju o majčinstvu i djevičanstvu kao dvjema dimenzijama poziva žene u svjetlu Božje objave,⁶⁰ dotično o postavci da se svaka žena ima razviti prema mjeri svoje ženske naravi i naravne zaručničke težnje njezina bića.⁶¹ Ove postavke "izrastaju iz Papine filozofsko-teološke antropologije a odražavaju se na njegove socijalno-etičke izjave o ženama".⁶²

Postavku o majčinstvu i djevičanstvu kao dvjema dimenzijama poziva žene Papa donosi i u apostolskom pismu *Mulieris dignitatem*: "Geneza, kao u nekoj skici nudi spoznaju o zaručničkom značenju odnosa među osobama, na temelju koje će se zatim razvijati istina o majčinstvu i o djevičanstvu kao dvije dimenzije poziva žene u svjetlu Božje objave."⁶³

Majčinstvo i djevičanstvo kao dvije dimenzije poziva žene Papa tumači u okviru bračno usmjerene antropologije.

⁵⁸ Usp. *Isto*, 39.

⁵⁹ Azra Ljumanović, *Žene u Isusovu poslanju*, u: *Obnovljeni život*, 50 (1990.), 6, 532.

⁶⁰ Usp. *MD*, br. 7.

⁶¹ Usp. *MD*, br. 20.

⁶² Rebeka Anić, *Filozofsko-teološke postavke Ivana Pavla II. o dostojanstvu i pozivu žene*, 157.

⁶³ *MD*, br. 7.

1.5.1. Ljudska spolnost i majčinstvo

“Materinstvo je učinak bračnog sjedinjenja između muža i žene, ono biblijsko ‘spoznaje’... ostvaruje se posebnim ‘samoodricanjem’ kao izrazom one zaručničke ljubavi u kojoj se bračni par tako sjedinjuje da postanu ‘jedno tijelo’.”⁶⁴

Preduvjet majčinstva je ljudska ljubav koju Ivan Pavao II. vidi prvenstveno kao sebedarje. Da bi nastao nov život, najprije je potrebno sebedarje dvaju života. Ljubav požude vidi u drugome samo objekt kojim će zadovoljiti zahtjeve i nagone svoga tijela. Drugoga se ljubi zato što je osoba i kao takva je vrijedna ljubavi.⁶⁵ “Želi se drugome dobro, jer se prepoznaje dostojnim da bude ljubljen. To je ljubav koja rađa zajedništvo među osobama, budući da svako drži dobro drugoga svojim vlastitim dobrom.”⁶⁶

Papa sjedinjenje muškarca i žene ne gleda ponajprije pod vidikom prokreacije, niti je u tome bit zajedništva muškarca i žene, niti se ono tu iscrpljuje. “Ljudsko tijelo sa svojim spolom te njegovo muško i žensko obilježje, viđeno u samom otajstvu stvaranja, nije tek izvor plodnosti i rađanja ... već sadrži ‘zaručničko’ svojstvo, tj. sposobnost izražavanja ljubavi: baš one ljubavi u kojoj čovjek – osoba postaje dar i – po tom daru – ostvaruje smisao svoga postojanja i svoga življenja.”⁶⁷ Cilj spolnosti je ljubav. Ivan Pavao II. govori o civilizaciji ljubavi nasuprot današnjoj konzumerističkoj civilizaciji. Današnja civilizacija je “civilizacija ‘stvari’, a ne ‘osoba’, civilizacija u kojoj se osobe rabe kao što se rabe predmeti. Unutar civilizacije uživanja žena može postati predmetom za muškarca, a djeca za roditelje zapreka.”⁶⁸

Ovakav Papin stav imat će utjecaj na daljnje poimanje dara ljudske spolnosti. Spolnost nije tabu, niti je spolnost bit istočnoga grijeha, kako je to poimao sv. Augustin, nakon kojega se ta misao protezala u duhovnosti sve do danas.⁶⁹ Za Papu je tijelo dionik duhovne ljubavi pa u *Familiaris consortio* br. 11. kaže: “... čovjek je pozvan na ljubav u svojoj ujedinjenoj cjelovitosti. Ljubav također

⁶⁴ MD, br. 18.

⁶⁵ Usp. Ivan Pavao II., *Ljudska spolnost: Istina i značenje*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., br. 9.

⁶⁶ *Isto*.

⁶⁷ *Isto*, br. 11.

⁶⁸ Ivan Pavao II., *Gratissimam Sane* (2. II. 1994.), u: Pismo obiteljima pape Ivana Pavla II., Zagreb, 1994., br. 13.

⁶⁹ Više o tome vidi u: Smiljan Kožul, *Evoluzione della dottrina circa la essenza del matrimonio dal C. I. C. al Vaticano II*, Edizioni L. I. E. F. Vicenza, 1980., 179-207.

obuhvaća ljudsko tijelo te je tijelo postalo dionikom duhovne ljubavi.⁷⁰ Papa je tu na tragu antropologije koja jednakovrijednima gleda tijelo i dušu. Naglasak je stavljen na zaručnički odnos koji muškarca i ženu obogaćuje čudesnim bogatstvom i otvara ih prema novom životu.⁷¹ U zaručničkoj "igri po slobodi događa se divno čudo u kojem se otvara prekrasna šansa beskrajnog rasta njih oboje koji u taj zaručnički odnos slobodnim izborom ulaze. Ali ne samo to. To je Bogom blagoslovljeno mjesto i vrijeme, gdje se rađa novi čovjek-dijete".⁷² Ovakvi naglasci mogu se pronaći u raznim dokumentima i govorima Pape,⁷³ kojima je tematika novi život, ljubav, brak i spolnost. Tako: "Bračna ljubav, prema onome što tvrdi enciklika *Humane vitae* ima četiri oznake: ta je ljubav ljudska (sjetilna i duhovna), posvemašnja, vjerna i plodna."⁷⁴

Utjecaj Ivana Pavla II. i zalaganje za ispravno poimanje ljudske spolnosti neki su nazvali "seksualnom proturevolucijom".⁷⁵ Naziv pod kojim je njegovo naučavanje poznato naziva se teologija tijela. "Teologija tijela" radni je naslov što ga je Ivan Pavao II. nadjenuo prvom velikom naučiteljskom projektu u svome pontifikatu. U 129 kratkih nagovora održanih između rujna 1979. i studenoga 1984. Papa je Crkvi i svijetu ponudio bogato biblijsko promišljanje smisla ljudskoga otjelovljenja, osobito s obzirom na spolnost i erotsku želju.⁷⁶

Spolnost gledana pod vidom dara i darivanja baca novo svjetlo i na majčinstvo. Materinstvo je događaj koji nadilazi puku biologiju. Posebna sudbina žene jest to da je određena da bude majka. Ako ima ikakve razlike između muškarca i žene, "a nje stvarno ima, ta se razlika nalazi u tome što je žena u čitavom svome biću određena da bude *majka*. Ona nije majka samo po tome što će dijete nositi pod svojim srcem devet mjeseci, već je čitavim svojim bićem, dušom i tijelom usmjerena prema tom uzvišenom zadatku."⁷⁷

⁷⁰ Ivan Pavao II., *Familiaris consortio*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., br. 11.

⁷¹ Usp. Ivan Cvitanović, *Žena – zaručnica i majka*, u: Bogoslovska smotra 60 (1991), 3-4, 251.

⁷² *Isto*, 255.

⁷³ Više o tome vidi u: Haro de R. G., *Matrimoni&famiglia nei documenti del magistero*, Corso di teologia matrimoniale, Milano, 2000., 299.

⁷⁴ Ivan Pavao II., *Ljudska spolnost: Istina i značenje*, br. 29.

⁷⁵ Christopher West, *Teologija tijela za početnike*, Verbum, Split, 18.

⁷⁶ Christopher West, *Teologija za početnike*, 11.

⁷⁷ Ivan Cvitanović, *Žena – zaručnica i majka*, u: Bogoslovska smotra 60 (1991), 3-4, 255.

Papa majčinstvo može potpuno tumačiti jedino na temelju istine o osobi. Ženu on poziva da bude dar za novi život koji odlučuje donijeti na svijet. Promatrajući roditeljstvo, Papa veću važnost daje ženi. Iako je ono zajedničko, "žena mora neposredno zajedničko donošenje novog života 'plaćati' doslovnim iscrpljivanjem svojih tjelesnih i duševnih sila".⁷⁸ Materinstvo ženi daje sposobnost za još veću ljubav. Dok stoji pred tajnom novog života kojeg nosi, žena razvija "... svojevrsan odnos prema čovjeku, ne samo prema vlastitom djetetu nego jednostavno prema čovjeku kao takvom. ... Opće je uvjerenje da je žena sposobnija od muškarca posvetiti pažnju konkretnoj osobi i da materinstvo tu sposobnost još jače razvija."⁷⁹ Papa daje zaključiti da žena iz majčinstva uči ljubiti čovjeka kao takvog.

Govoreći o odgoju djece, Papa s pravom majčinskom roditeljskom utjecaju daje prvenstvo pa kaže: "Za odgoj djeteta u širem smislu potreban je dvostruki utjecaj roditelja, majčinski i očinski. Ipak je onaj majčinski odlučujući za temelje nove ljudske osobnosti."⁸⁰

1.5.2. Djevičanstvo – duhovno majčinstvo

Djevičanstvo je novost koju donosi kršćanstvo. Novost je prije svega u vrhunaravnoj dimenziji koju Crkva pridaje takvom načinu života. Kršćanstvo "od početaka ne vidi u djevičanstvu samo kulturnu i predbračnu nego prije svega vrhunaravnu vrijednost u sebi, kao način posvemašnjeg predanja i posvećenja svojega bića Bogu."⁸¹

Bezbračnost Crkva vidi kao znak Kraljevstva nebeskog i odabir kojim se čovjek opredjeljuje za posebno zajedništvo s Bogom. Djevičanstvo može biti, i često jest, poziv u kojem je žena pozvana potvrditi svoje dostojanstvo. "Žena, od 'početka' pozvana da bude ljubljena i da ljubi, otkriva u pozivu na djevičanstvo, prije svega Krista koji je kao Spasitelj svojim sebedarjem 'dokazao svoju ljubav prema ljudima do kraja' (usp. Iv 13, 1) i ona tom predanju odgovara 'iskrenim sebedarjem' cijelog svog života."⁸²

⁷⁸ MD, br. 18.

⁷⁹ Isto.

⁸⁰ Isto; Više o tome vidi u: Dragica Plasaj, *Žena – majka i odgojiteljica*, u: *Obnovljeni život*, 50 (1990.), 6, 534-542.

⁸¹ Anto Mišić, *Žena u spisima ranokršćanskih pisaca*, u: *Obnovljeni život*, 50 (1990.), 6, 500.

⁸² MD, br. 20.

Papin govor o djevičanstvu nalazimo i u nauku izrečenom u *Katekizmu Katoličke Crkve*. "Ljubav je forma svih kreposti. Pod njezinim utjecajem čistoća se očituje kao škola osobnog darivanja. Gospodstvo nad sobom usmjereno je na to darivanje sebe. Onaj koji živi čestito postaje za bližnjega svjedok Božje vjernosti i nježnosti."⁸³ Za rast u ljubavi potrebna je čistoća. Plodovi čistoće su poštivanje sebe i poštivanje drugoga. Djevičanstvo pred ženu stavlja posebno velik zadatak – odreći se majčinstva, ali Papa to ne vidi kao manjak. "... takvo odricanje materinstva, koje može biti velika žrtva za srce žene, osposobljuje za iskustvo materinstva druge vrsti: materinstvo 'po Duhu' (usp. Rim 8, 4). Djevičanstvo doista ne lišava ženu njezinih posebnih vlastitosti."⁸⁴

Zaručnička ljubav u braku ili djevičanstvu uvijek je slika darivanja. Žena odgovara Kristu jer je on nju prvi ljubio. U ovome pozivu na ljubav Papa vidi bitan zahtjev duhovnog materinstva, a to je da u svakom čovjeku prepoznaje lice svoga zaručnika. "Duhovno materinstvo poznaje mnoge oblike ... ono se može očitovati kao briga za ljude, napose za najpotrebnije: bolesne, ograničene, izrabljivane, siročad, stare ljude, omladinu, zatvorenike i uopće ljude na rubu društva."⁸⁵ Papa zaključuje kako zapravo postoji duboka povezanost i komplementarnost ovih dvaju različitih životnih putova i životnih poziva žene.

2. ETIČKI HORIZONTI KOJE OTVARAJU PAPINA PROMIŠLJANJA LIKA ŽENE

U apostolskom pismu *Mulieris dignitatem* Papa upozorava kako je danas glavna prijetnja, s kojom smo svi suočeni, smanjenje ljudske dimenzije.⁸⁶ "Vrtoglavi tijek suvremenog ljudskog života može dovesti do zamagljenja i čak i do gubitka onoga što je ljudsko", istaknuo je Papa u Dubrovniku.⁸⁷ Stoga Papa apelira upravo na ženu da se ne udalji od svoje "ženske naravi", ali zato "jer je našem dobu možda kao ni jednom drugom razdoblju povijesti potrebna

⁸³ KKC, br. 2346.

⁸⁴ MD, br. 21.

⁸⁵ MD, br. 21.

⁸⁶ Usp. MD, br. 30.

⁸⁷ Ovdje je citat preuzet iz: Iris Tićac, *Uloga žene u Crkvi i društvu*, u: Riječki teološki časopis 12 (2004), 2, 387.

ona 'umnost' žene koja će jamčiti osjetljivost za čovjeka u svakoj prigodi."⁸⁸

2.1. "Genij" žene kojemu je povjeren čovjek

Čovjek trećeg tisućljeća u velikoj je opasnosti da izgubi svoju čovječnost, a upravo humanost je ono što čovjeka čini čovjekom. Papa govori ženi kao ženi. Apelira da se stvori jedna nova etika, novi mentalitet, a stvaranje te nove etike povjerava ženi. "... obraća se ženi kao ženi, svim ženama i svakoj pojedinoj, ženi kao osobi, neovisno o dobi, obrazovanju ili bračnom stanju, u uvjerenju da u trećem tisućljeću upravo ženi pripada veoma važna uloga, štoviše, da budućnost europske civilizacije velikim dijelom ovisi o tome hoće li vrijednosti koje žene simboliziraju, a mnoge i žive, postati ujedno strukturalni elementi same civilizacije."⁸⁹

Žena je pozvana svojom ženstvenošću oplemenjivati svijet, pozvana je realizirati i otkriti svoju humanost koja pripada bogatstvu njezine ženske osobnosti. Žena prema Papi ima bitnu značajku, a to je: "biti za čovjeka". Žena je prva u borbi za čovjeka i to svakog čovjeka. "Moralna snaga žene i njezina duhovna sila povezana je sa sviješću da je njoj Bog na poseban način povjerio ljude. Naravno, Bog povjerava svakog čovjeka svima i svakom pojedinom. Ipak to povjerenje na poseban način pripada ženi – baš zbog njezinog ženskog spola – i to na poseban način odlučuje o njezinu pozivu... U svijesti o povjerenju joj zadaći žena postaje jaka, jer joj je Bog 'povjerio čovjeka', jaka uvijek i svuda, pa i u uvjetima društvene diskriminacije u kojima možda mora živjeti."⁹⁰ Papa u ženi gleda svojevrsnog jamca, "pravog bogomdanog poretka ljubavi, koji zapravo obvezuje cjelokupni ljudski rod. Može se reći da čovječanstvo treba živjeti prema tom liku ljubavi koji je 'upisan' u biće žene."⁹¹

Žena je dakle jamac "civilizacije ljubavi". Društvo se ne može izgraditi samo na utilitarističkim, sebičnim interesima politike i gospodarstva. Bez tog specifičnog osjećaja za drugo ljudsko biće nemoguć je bilo kakav napredak. "Taj jednostrani napredak može

⁸⁸ MD, br. 30.

⁸⁹ Iris Tićac, *Uloga žene u Crkvi i društvu*, u: Riječki teološki časopis 12 (2004), 2, 388.

⁹⁰ MD, br. 30

⁹¹ Stjepan Kušar, *Žena – exemplar et archetypum totius generis humani*, u: Bogoslovska smotra 60 (1991), 3-4, 288.

postepeno dovesti ljude do gubitka osjetljivosti za čovjeka, za vlastitu čovječnost ... naše vrijeme očekuje da se pojavi onaj 'genij žene' koji će jamčiti osjetljivost za čovjeka, zbog toga što je čovjek, u bilo kojim okolnostima, i tako posvjedočiti: 'ljubav je najveća' (usp. 1 Kor 13, 13)."⁹²

2.2. Žena odgojiteljica i čuvarica života

Ženi je Bog namijenio posebnu ulogu u povijesti čovječanstva. Po Blaženoj Djevici Mariji u povijest je ušao Spasitelj ljudi. No, i svaka osobna povijest neizbrisivo ostaje obilježena ženskim likom – likom majke. Majka je odgojiteljica, čuvarica moralnih vrednota, a samim time i čuvarica života od njegova začetka. "Kao prava odgojiteljica čovjeka (odgoj je duhovna dimenzija roditeljstva), 'žena' ima naročitu prednost pred mužem. Premda njezino materinstvo, naročito u biološkom smislu, ovisi o muškarcu, ona utiskuje odlučujući 'znak' cijelom procesu nastajanja osobe novih sinova i kćeri ljudskog roda. Materinstvo žene u biološkom smislu očituje se kao neka pasivnost: proces nastajanja novog života 'događa se' u njezinom organizmu, ali tako da on posve ulazi u njezinu nutrinu. Istodobno u osobnom i etičkom smislu materinstvo očituje značajnu kreativnost žene o kojoj najviše ovisi biće novog čovjeka."⁹³

Majka je prvo ljudsko biće koje djetetu daruje ljubav. Prva iskustva ljubavi su najbitnija jer su sva ostala iskustva ljubavi samo raznovrsni, prošireni i usavršeni oblici već doživljene majčinske ljubavi. Od majke dijete uči biti otvoreno za drugog čovjeka, uči kako svoju osobu darivati drugome.⁹⁴

Majka je prva katehistica svoje djece i bitna prenositeljica vjere. Ukazujući na to poslanje žene, Papa navodi primjer Timoteja koji milosni dar vjere baštini od svoje bake Loide i majke Eunike.⁹⁵ U obitelji dijete uči prva pravila društvenog života i druge društvene kreposti. Roditelji kao "prvi i glavni odgojitelji" i prvenstveno žena majka pozvani su djeci darovati "dar ljubavi". Majčinski odgoj je životan, ne odvija se u programiranim uvjetima kakve nalazimo u

⁹² MD, br. 30.

⁹³ MD, br. 19.

⁹⁴ Usp. Marijan Biškup, *Žena čuvarica i promicateljica čudoreda prema apostolskom pismu "Mulieris dignitatem" Ivana Pavla II.*, u: Bogoslovska smotra 60 (1991), 3-4, 312-317.

⁹⁵ Usp. MD, br. 27.

odgojno-obrazovnim ustanovama. Papa navodi velik broj žena iz duge povijesti Crkve koje su odgajale ponajprije osobnim životom i svjedočanstvom. Tako spominje: sv. Moniku, majku sv. Augustina, sv. Makrinu, baku sv. Bazilija, sv. Brigitu Švedsku itd. To su majke ne samo u tjelesnom već i u moralno-duhovnom pogledu. Povijest Crkve prepuna je takvih "velikih žena".⁹⁶

Žena je puno više od majčinstva tjelesnog ili duhovnog, ona je arhetip humaniteta, model i paradigma u ostvarenju "civilizacije ljubavi". Žena je odgovorna za budućnost Crkve i čovječanstva jednako kao i muškarac. Žena je čuvarica osobe.⁹⁷ Svi ovi stavovi duboko su potvrđeni od Pape. Kada procjenjuje vrijednost i dostojanstvo žene, on otklanja bilo kakvu jednostranost i redukcionizam koji bi ženu gledao pod prizmom puke funkcionalnosti – što čini ili koji akademski status ima. Žena ima sposobnost da iz muškarca "izvuče" ono najbolje, da oplemeni njegovo darivanje. Muškarac je pozvan od žene učiti svoje očinstvo, bilo tjelesno, bilo duhovno.

ZAKLJUČAK

Papa Ivan Pavao II. je u duhu kršćanske antropologije i teologije na smion način redefinirao pogled na ženu i njezino dostojanstvo. Naznačio je jednakost muškarca i žene u stvaranju. U apostolskom pismu *Mulieris dignitatem* (1989.) i dokumentu *Pismo pape Ivana Pavla II. ženama* (1995.) donosi u duhu Drugoga vatikanskog koncila promišljanje uloge i zasluge žene za čovječanstvo. Po namisli Stvoriteljevoj muškarac i žena stvoreni su na sliku i priliku osobnog Boga. Muškarac i žena su po namisli Stvoritelja dar jedno drugome; dar koji uključuje cijelu osobu sa svim njezinim kvalitetama, sposobnostima. Žena je vrijedna kao muškarac i ima ista prava kao on. Ivan Pavao II. sa žene skida krivicu prvoga grijeha. Jednakost koja slijedi iz dostojanstva obiju osoba, omogućuje da muškarac i žena stvore zajedništvo osoba, a ono im omogućuje da sve više otkrivaju cjelovit smisao svoje ljudske naravi i da ga ostvaruju. U tom kontekstu Papa govori o novom feminizmu, koji se s pravom može nazvati i "kršćanskim", Papa je odustao od tog naziva, ali nije odustao od ukazivanja na dostojanstvo žene slijedeći primjer Isusa iz Nazareta. Ivan Pavao

⁹⁶ Usp. MD, br. 27.

⁹⁷ Usp. Isto.

II. ukazuje da Marija otkriva model savršene žene, dok Krist pruža model savršenog odnosa prema ženama. Papa smatra da današnjem čovječanstvu nedostaje osjećaj za čovjeka, osjećaj za osobu, a stvaranje nove etike povjerava ženi. Uvjeren je da budućnost europske civilizacije velikim dijelom ovisi o tome hoće li vrijednosti koje žene simboliziraju postati ujedno strukturalni elementi same civilizacije.

CHRISTIAN FEMINISM IN THE TEACHING OF JOHN PAUL II

Summary

In the article the author is trying to analyze in two steps the theme of dignity and vocation of women in the teaching of John Paul II, especially emphasizing the apostolic letter *Mulieris dignitatem* (1989) and the document *Letter of John Paul II to Women* (1995). In the first step titled *Anthropological View of Women in the Teaching of John Paul II* the author starts from a new consideration of theology of creation and new feminism – "Christian feminism", to come to Mary as a model of perfect woman and Christ – a model of perfect relationship to women. On the basis of the foregoing the author stops at the woman's vocation, whether as a mother or as a virgin. And it is precisely motherhood and virginity, the two dimensions of women's vocation, which the apostolic letter *Mulieris dignitatem* especially stresses. In the second step the author is trying to consider new ethical horizons being opened by Pope's reflection on the figure of a woman. For Pope John Paul II woman is a "genius" whom man and mankind are entrusted. She is the one who educates and preserves life and fundamental values of life.

Key words: John Paul II, woman and man, dignity, relationship, togetherness, feminism.